

Sažetak
politike

**Pomirenje
kroz**

Berlinski

proces:

uloga REKOM-a

Koalicija za REKOM

POMIRENJE KROZ BERLINSKI PROCES: uloga REKOM-a

Sažetak politike

novembar / studeni 2017.

IZDAVAČ:

Koalicija za REKOM

UREDNIKA:

Ana Marjanović Rudan

AUTORI:

Nataša Kandić

Ana Marjanović Rudan

dr Igor Novaković

dr Jelica Minić

Sven Milekić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE:

Todor Cvetković

ŠTAMPA:

Publikum

SADRŽAJ

Predgovor: Proces pomirenja i REKOM 4

Preporuka 5

1 Berlinski proces kao okvir za zaključivanje Sporazuma o REKOM-u 6

2 Zašto je pomirenje na Zapadnom Balkanu važno za bezbednost regiona i Evropske unije? 9

3 Zašto je pomirenje na Zapadnom Balkanu važno za uspeh ekonomske agende Berlinskog procesa? 12

4 REKOM kao uvjet za efikasnu suradnju mladih koja vodi pomirenju 14

PREGOVOR: PROCES POMIRENJA I REKOM

Nataša Kandić¹

Sukobi na teritoriji bivše SFR Jugoslavije odneli su najviše žrtava u Evropi od Drugog svetskog rata. Uprkos napretku u demokratizaciji postjugoslovenskih društava, njihovom članstvu u Savetu Evrope i perspektivama članstva u Evropskoj uniji, odnose u regionu i dalje opterećuje ratna zaostavština. Proces društvenog pomirenja, kao suštinski preduslov integracije unutar regiona, nije okončan niti će suštinski napredovati bez utvrđivanja činjenica o najbolnijoj posledici sukoba – ratnim zločinima i žrtvama u vezi sa ratovima².

Jedan od ključnih mehanizama tranzicione pravde, u okviru koje se i odvija proces pomirenja, jeste utvrđivanje činjenica od strane zajedničke komisije nekadašnjih strana u sukobu u vezi sa ratnim zločinima i žrtvama, koje već 25 godina opterećuju odnose među društvima na Balkanu. Regionalno utvrđivanje činjenica (otkrivanje i kazivanje istine) ima cilj da onemogući dnevopolitičke manipulacije i spreči interpretacije koje ugrožavaju povezivanje i saradnju. Utvrđivanje činjenica sužava proizvodnju službenih narativa koji mobilišu nacionalističke politike i time olakšava međusobno približavanje unutar regiona i njegovo približavanje Evropskoj uniji.

Sa regionalnim pomirenjem kao ciljem, 2008. godine organizacije civilnog društva iz cele bivše Jugoslavije osnovale su regionalnu koaliciju, koja danas okuplja preko 2000 organizacija i pojedinaca. U okviru nje pokrenuta je i inicijativa za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava na području nekadašnje SFR Jugoslavije (REKOM). Inicijativu je svojim potpisima podržalo preko 550.000 građana iz celog regiona, a nakon veoma inkluzivnog četvorogodišnjeg konsultativnog procesa (tokom kojeg je u 128 debata učestvovalo 6700 predstavnika civilnog društva, uključujući organizacije za ljudska prava, porodice ubijenih i nestalih, bivše logoraše, izbeglice, ratne veterane, pravnike, umetnike, pisce, novinare i druge društveno angažovane intelektualce i građane sa područja nekadašnje SFRJ), formulisani su ciljevi, zadaci, nadležnost, trajanje i procedure rada buduće komisije.

¹ Autorka je koordinatorka Koalicije za REKOM i osnivačica Fonda za humanitarno pravo.

² O razmerama potrebe za utvrđivanjem činjenica govori sledeći podatak: u vezi sa ratovima na području bivše SFR Jugoslavije ubijeno je ili nestalo oko 130.000 ljudi, u periodu od 1. 1. 1991. do 31. 12. 2001. Do juna 2017. godine Koalicija za REKOM identifikovala je 23.000 žrtava u vezi sa ratovima devedesetih i utvrdila okolnosti njihove smrti, dok je Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) utvrdio identitet oko 18.000 žrtava ratnih zločina.

Na toj osnovi, konačnu verziju Nacrta Statuta budućeg REKOM-a usaglasili su specijalni izaslanici predsednika postjugoslovenskih zemalja i Predsedništva Bosne i Hercegovine. Međutim, da bi REKOM neposredno doprineo pomirenju, sama inicijativa mora da dobije državni pečat. Najpre, naslednice bivše SFR Jugoslavije treba da potpišu međuvladin Sporazum o osnivanju REKOM-a. U tom cilju, u vezi sa održavanjem samita u okviru Berlinskog procesa u Trstu u julu 2017. godine, 50.000 građana Sarajeva, Banja Luke, Prištine, Beograda i Zagreba je svojim potpisima podržalo predlog Koalicije za REKOM da Berlinski proces, kao politički najznačajniji forum za regionalnu saradnju, bude platforma u okviru koje će biti osnovana ova međuvladina komisija.

Berlinski proces je uneo novu energiju u regionalnu saradnju, dao joj snažan podsticaj i pokrenuo konkretne inicijative. Međutim, na planu pomirenja nije bilo napretka, čime je očuvan prostor za oživljavanje tenzija koje ugrožavaju saradnju u regionu i njegovu evropeizaciju. Zbog toga Koalicija za REKOM predlaže osnivanje ove međuvladine komisije na predstojećem samitu 2018. godine.

PREPORUKA

Radi napretka procesa regionalnog pomirenja, kao neophodnog uslova saradnje i bezbednosti na Zapadnom Balkanu, kao i priključivanja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji, naslednice nekadašnje SFR Jugoslavije treba da zaključe Sporazum o osnivanju REKOM-a (Komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriji nekadašnje SFRJ od 1. januara 1991. do 31. decembra 2001. godine) na predstojećem sastanku u okviru serije samita zemalja Zapadnog Balkana („Berlinskog procesa“) 2018. godine, a nakon toga, bez odlaganja, treba da preduzmu konkretne korake za osnivanje REKOM-a, u skladu sa Nacrtom Statuta REKOM-a.

1

BERLINSKI PROCES KAO OKVIR ZA ZAKLJUČIVANJE SPORAZUMA O REKOM-U

Ana Marjanović Rudan³

Seriya samita zemalja Zapadnog Balkana, poznatija kao Berlinski proces, pokrenuta je 2014. godine kao četvorogodišnja platforma za podsticanje saradnje među državama u regionu i njihove integracije u Evropsku uniju, uz podršku Evropske komisije, međunarodnih finansijskih institucija i država članica Unije uključenih u proces⁴. Osim ove, u vreme pokretanja Berlinskog procesa, njegova uloga bila je i da prevlada prazninu u odnosima Evropske unije sa Zapadnim Balkanom, koja se pojavila u vezi sa institucionalnom i političkom degradacijom pitanja proširenja na strani same Unije, kao i da, u trenutku kada se Evropa suočavala sa višedimenzionalnom krizom, ohrabri evropsku orijentaciju zemalja regiona.

Berlinski proces je od samog početka zamišljen kao instrument za podsticanje reformi koje zemlje regiona treba da sprovedu u kontekstu pristupanja Uniji, kroz inicijative i projekte u oblastima od važnosti za region kao celinu. Na prvom samitu u Berlinu, gde je ovaj proces i pokrenut, nemačka kancelarka Angela Merkel je u Deklaraciji predsedavajućeg ukazala na to da serija zapadnobalkanskih samita treba da obezbedi okvir za „stvarni napredak” u rešavanju bilateralnih pitanja, pitanja pomirenja, unapređenja ekonomske saradnje i postavljanju temelja za održivi rast – čime su označeni i konkretni ciljevi ovog procesa.

Zamisao je bila da projekti u okviru Berlinskog procesa unaprede tri dimenzije povezivanja na Zapadnom Balkanu: ekonomsku, socijalnu i političku. Svaka država domaćin godišnjih samita usmeravala je proces dodavanjem svog „pečata”, proširujući spisak „zadataka” za zemlje regiona u ostvarivanju opštih ciljeva postavljenih u Berlinu. Tako su u okviru Berlinskog procesa na godišnjim samitima i pratećim događajima između njih⁵ pokretane teme regionalnog povezivanja u oblastima transporta, energetike, ekonomije, digitalizacije, zaštite životne sredine, saradnje mladih, naučne saradnje i dr., kao i, doduše

³ Autorka je saradnica inicijative Western Balkans 6 Advocacy Group i konsultantkinja u Praxis Development Consulting-u.

⁴ Danas su to Austrija, Francuska, Italija, Hrvatska, Nemačka, Slovenija i Velika Britanija.

⁵ Koji su omogućili civilnom društvu, medijima, mladima i poslovnim asocijacijama da učestvuju u procesu.

znatno ređe i po pravilu izvan centralnog sastanka, teme vladavine prava i bezbednosti regiona, bilateralnih pitanja i pomirenja.

U okviru ovih tema, najviše konkretnih projekata i inicijativa pokrenuto je u ekonomskoj dimenziji povezivanja, i to u oblasti povezivanja transportnih i energetskih infrastruktura, da bi, nakon pariskog sastanka, fokus bio proširen i na povezivanje privreda, a zatim i na oblast digitalizacije i saradnje u nauci. Znatno manje projekata pokrenuto je u socijalnoj dimenziji regionalne povezanosti, u okviru koje su, uz mnogo odugovlačenja, osnovane Regionalna kancelarija za saradnju mladih, po francusko-nemačkom modelu u Evropi posle Drugog svetskog rata, kao i Zapadnobalkanski fond, po uzoru na Višegradski. Dimenzija političkog povezivanja, u kojoj je intenziviran dijalog Beograda i Tirane, a u sklopu bečkog samita na inicijativu civilnog društva potpisana Deklaracija o bilateralnim pitanjima – zavredela je najmanje pažnje.

U poslednjoj godini Berlinskog procesa naziru se njegov nastavak kroz „Berlin plus“, kao i ambicije drugih država članica Unije da se priključe ovoj inicijativi, sumiraju se dosadašnji rezultati i razmatra budućnost. Stručnjaci iz regiona i Evropske unije s pravom upozoravaju da dominantna pažnja koja se usmerava ka razvoju infrastrukture i ekonomije (za koje, inače, postoje i izazovi u pogledu finansiranja) ne dovodi automatski do unapređenja bezbednosti, vladavine prava, rešenja bilateralnih pitanja i pitanja pomirenja, koji predstavljaju temeljne probleme regiona, i da je bilo naivno to očekivati. Zameraju na odsustvu mera za sprovođenje dogovora sa samita, a izostali su i mehanizmi za praćenje napretka. Propušta se i šansa da se kroz bolju komunikaciju inspiriše javnost da podrži reforme potrebne za evropeizaciju regiona. Štaviše, danas izgleda da će „Berlin Plus“ biti samo nastavak dosadašnje prakse i da ova platforma neće biti iskorišćena za „repolitizaciju“ integracije regiona u Uniju, koja bi lidere Zapadnog Balkana motivisala za „takmičenje“ u napretku u vladavini prava, u bezbednosti, u rešavanju bilateralnih pitanja i u procesu pomirenja.

Pomirenje, kao proces ponovnog uspostavljanja mirnih i prijateljskih odnosa, osnova je regionalne bezbednosti i garant održivosti regionalne saradnje – zbog čega je u Berlinu i označeno kao jedan od četiri cilja procesa. Međutim, zbog preovlađujuće „apolitičnosti“ Berlinskog procesa, pitanje pomirenja do sada nije bilo zasebna tema sastanaka na vrhu. To je čudno, budući se njegov značaj iz godine u godinu ističe u zvaničnim dokumentima – nakon berlinske, Deklaracija predsedavajućeg iz Beča (2015) ukazuje na raskorak između proliferacije struktura za regionalnu saradnju sa konkretnim koracima lidera sa Zapadnog Balkana u pravcu trajnog pomirenja. Pomirenje spominje i Deklaracija iz Pariza, u kojoj čitamo i da je ono jedan od osnovnih ciljeva Regionalne kancelarije za saradnju mladih (čime se Proces samo posredno pozabavio pomirenjem). Deklaracija

iz Trsta navodi vezu regionalne saradnje i pomirenja i, što predstavlja prvu naznaku konkretnog napretka, u njoj se po prvi put prepoznaje inicijativa za osnivanje regionalne, međuvladine komisije za utvrđivanje činjenica – REKOM-a⁶. Na skupu u Trstu pomirenje i inicijativa za osnivanje međuvladine komisije kao njegovog ključnog mehanizma ulaze u agendu samita Berlinskog procesa „na mala vrata”, u okviru Foruma civilnog društva.

Berlinski proces je, uprkos svojim nedostacima, „udahnuo život” regionalnoj saradnji na način na koji to nije pošlo za rukom nijednoj od preko sedamdeset inicijativa koje povezuju državne i nedržavne aktere društvenog razvoja u regionu. On je uspeo da za isti sto iz godine u godinu dovodi političke lidere iz regiona, ali i da mobilise regionalne inicijative i postavi do sada najširu platformu za regionalnu saradnju civilnog društva, mladih, privrednih subjekata i drugih nedržavnih aktera. Zato u periodu koji dolazi, da bi Berlinski proces doneo promene i u temeljnim oblastima, on mora da naglasi političku dimenziju regionalne povezanosti i podstakne rešavanje pitanja vladavine prava, bezbednosti, bilateralnih pitanja i pitanja pomirenja – koja su suštinski uslovi za regionalnu saradnju i približavanje regiona Evrope.

Možda hronološki prvi među tim uslovima, a svakako jedan od eksplicitnih ciljeva Berlinskog procesa, jeste pitanje pomirenja. Njegov ključni mehanizam, pored suđenja za ratne zločine, predstavlja međudržavno utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava u vezi sa ratovima devedesetih, kao i utvrđivanje pojedinačnih sudbina; jer, ako bi njega, kao što predlaže Koalicija za REKOM, sprovela međuvladina komisija – onemogućile bi se manipulacije brojkama žrtava, i sprečilo bi se da ova pitanja ostanu trajni rizik za svaku saradnju u regionu.

Budući jedini od ciljeva Berlinskog procesa u vezi sa kojim do sada nije bilo praktičnog napretka, pomirenje ne bi smelo da izostane sa agende predstojećeg samita u Velikoj Britaniji. Ne samo što bi to doprinelo političkom povezivanju, već bi zaključivanje međudržavnog sporazuma o osnivanju regionalne komisije za utvrđivanje činjenica – REKOM-a, bila važna i konkretna mera u procesu pomirenja u regionu.

⁶ Pun naziv: Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriji nekadašnje SFRJ od 1. januara 1991. do 31. decembra 2001. godine.

2

ZAŠTO JE POMIRENJE NA ZAPADNOM BALKANU VAŽNO ZA BEZBEDNOST REGIONA I EVROPSKE UNIJE?

dr Igor Novaković⁷

Sušтина evropskog projekta, kroz sve njegove metamorfoze, jeste osiguranje mira i bezbednosti na evropskom kontinentu. Zapadni Balkan nije ni po čemu različit – proces evropskih integracija treba da donese preko potrebnu stabilizaciju i razvoj, kao i međusobno institucionalno i vrednosno prožimanje zemalja regiona i njihovih građana kroz institucije, pravo i vrednosti Unije. Od početka 2000-ih vladalo je uverenje da će sama ponuda evropske perspektive biti dovoljna da se ovaj proces uspešno okonča. Više od 15 godina kasnije, evropska perspektiva je, i pored obećanja iz Soluna iz 2003, sve slabija, a preostale zemlje Zapadnog Balkana (uz dodatak Hrvatske, koja je članica EU) svakako se ne mogu nazvati održivim i stabilnim. Iako su suštinski prožete regionalnim programima i inicijativama koji su vezani za EU (npr. CEFTA 2006, Energetska zajednica itd.) i iako se u velikoj meri usaglašavaju sa pravilima i vrednosnim pristupima EU, i dalje se može očekivati negativan odgovor na pitanje „da li bi region bio bezbedan da nije uticaja EU”.

EU je 2016. godine objavila novu Globalnu strategiju, kojom je zamenjena prethodna Evropska bezbednosna strategija iz 2003. Novi dokument promoviše novi, aktivniji pristup Evropske unije zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za proširenje, kao i neposrednom susedstvu EU, sa ciljem podrške demokratiji, stabilnosti, bezbednosti i miru kako bi se time pomoglo održanje bezbednosti u samoj Uniji odnosno državama članicama. Koncept na kom se insistira je državna i društvena „otpornost” (engl. resilience), koja je definisana kao „sposobnost država da se reformišu, uspevajući tako da izdrže i oporave se od unutrašnjih i spoljnih kriza.”⁸ Jačanje otpornosti zemalja Zapadnog Balkana komplikuje činjenica da su one u suštini post-konfliktna društva, a sam konflikt nije (u svojoj suštini) bio nametnut spolja. Samim tim, za jačanje njihove otpornosti ključan je uspešan proces pomirenja u regionu, koji do danas nije završen.

⁷ Autor je direktor istraživanja ISAC fonda i predstavnik Saveta za inkluzivno upravljanje (CIG) u Srbiji.

⁸ Globalna strategija bezbednosne i spoljne politike Evropske unije „Zajednička vizija, udruženo delovanje: jača Evropa” (prevod na srpski), Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, Institut za evropske studije, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, 2016, str. 29, dostupno na: <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/03/The-New-EU-Global-Strategy.pdf>.

Ne može se očekivati da će ijedan proces i poluga koje EU ima, a koji počivaju na međusobnoj saradnji ovih zemalja, biti do kraja ostvareni bez pomirenja. A bez obzira na prethodna izvinjenja pojedinih državnika, letimičan pogled na stanje u ovim društvima govori da cilj nije suštinski ostvaren, te da je potreban sistematski i sveobuhvatni proces pomirenja koji bi postavio osnove za kvalitativno nove odnose između ovih zemalja i društava. U tom kontekstu posebno je značajna inicijativa za osnivanje međudržavne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava – REKOM-a⁹, za koju se zalaže Koalicija za REKOM i koja bi trebalo da dà suštinsku osnovu za prevazilaženje nasleđa neposredne prošlosti.

Šta će se desiti ako pomirenja ne bude?

Nijanse takve budućnosti možemo da vidimo već sada u regionu. Percepcija drugoga je uglavnom negativna i podrija kvalitetnu komunikaciju i razmenu između naroda i društava od završetka ratova do danas. Uticaj EU i perspektiva integracija učinila je da evropeizovane elite zadobiju uticaj i učine određene pomake u reformama i stabilizaciji pojedinih zemalja; međutim, otpori su više nego očigledno i dalje prisutni, pre svega u nacionalističkim krugovima. Od 2008. i izbijanja svetske ekonomske krize, masovno povlačenje zapadnog kapitala iz ovih država, uz konstantni manjak novih investicija, otvorili su vrata siromaštvu i nedostatku perspektive, a potom urušavanju institucija i padu standarda u skoro svakom aspektu funkcionisanja ovih društava. Zemlje regiona su postale većinom „stabilitokratije“, kako ih je profesor Florijan Biber (Florian Bieber) nazvao – države koje daju određenu sliku stabilnosti, ali u kojima je suštinski potencijal za jačanje dubinske i dugoročne „otpornosti“ mali. A stabilitokratije se hrane, između ostalog, predrasudama prema drugome, što je jedan od mehanizama za očuvanje vlasti. Pregršt je primera iz poslednje tri godine kako takav sistem funkcioniše. Može se čak tvrditi da su interesi za suštinsko pomirenje veoma ograničeni, ali ne i nepostojeći, ukoliko bi postajali perspektiva i zvaničan proces.

U svakom slučaju, „otpornost“ se ne može graditi ako postoji imaginarni strah od drugog. Pitanje pomirenja nije isključivo vezano za trenutne političke elite, već postoji i dubinska perspektiva u svakoj od zemalja. Zapadni Balkan je podeljen etnički i konfesionalno, i ove granice se ne poklapaju sa državnim granicama. Mnoge manjine ili regioni nisu integrisani, dok same države, i pored činjenice da u svojim granicama imaju brojne manjine ili pak

⁹ Pun naziv je Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriji nekadašnje SFRJ od 1. januara 1991. do 31. decembra 2001. godine. Po predlogu Statuta, REKOM je međuvladina komisija (vansudsko telo) koja se osniva da u periodu od tri godine istraži navode o svim ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava u vezi sa ratom; poimenično popiše sve žrtve u vezi sa ratovima, kako civile, tako i borce, kao i da prikupi podatke o logorima i drugim mestima zatvaranja.

počivaju na složenom unutrašnjem uređenju, suštinski nemaju politike usmerene na ostvarivanje međuetničke integracije. Zajednice ostaju zarobljene u svojim narativima, dok se komunikacija ostvaruje samo preko političara, koji su zainteresovani za podelu odnosno učešće u vlasti. Ti isti političari dolaze na vlast upravo kroz manipulacije stvarnim ili zamišljenim „otvorenim frontovima” između zajednica.

Izostanak pomirenja u regionu i suštinske međuetničke integracije unutar samih država, otvaraju put i za druge uticaje. To su pre svega rastući uplivi trećih moćnih država, van regiona i van EU. Ove države već nekoliko godina uspešno podrivaju sliku EU kao uspešnog projekta. Međutim, one uglavnom nemaju nikakvu dugoročnu viziju regiona, već samo želu da projektuju svoj uticaj i prošire ga na prijemčive grupe, koje je izostanak suštinskog pomirenja ostavio takvim kakve jesu. Ovi akteri imaju interes, u najmanju ruku, za očuvanje statusa quo, pošto im upravo on omogućava održanje uticaja. A stalne nestabilnosti omogućavaju i njihovo povećanje. Tako da postoji stalna opasnost da te treće države i konačno instrumentalizuju svoj uticaj s ciljem ostvarivanja sopstvenih interesa, koji uglavnom imaju malo veze sa regionom. Takva instrumentalizacija otvara perspektivu dalje nekontrolisane balkanizacije i sukoba.

Jedina mera kojom se može suprotstaviti ovakvoj perspektivi jeste otvaranje i zajedničkog političkog procesa pomirenja „zapadnobalkanske šesterke”, u kojem bi svakako morala učestvovati i Hrvatska, bez obzira na članstvo u EU. Taj proces bi trebalo da prati pretpristupne procese i regionalne inicijative poput Berlinskog procesa (pa čak i da postane njihov nerazdvojni deo). Utvrđivanje nepobitnih činjenica o prošlosti je od suštinske važnosti za pomirenje u regionu, i u tom smislu značajno bi bilo i zvanično pokretanje REKOM-a i njegovo vezivanje za Berlinski proces. I konačno, proces pomirenja bi morao biti reflektovan na unutrašnje procese međuetničke integracije unutar samih zemalja regiona. Bez pomirenja nema „otpornosti” ovog regiona i niko ne može da računa na „datost” stabilnosti i bezbednosti u regionu. Pomirenje očigledno i nije proces koji je imanentan evropskoj integraciji, ma kako joj bio blizak. On je korak više, koji evropsku integraciju čini dugoročno uspešnom.

3

ZAŠTO JE POMIRENJE NA ZAPADNOM BALKANU ZNAČAJNO ZA USPEH EKONOMSKE AGENDE BERLINSKOG PROCESA?

dr Jelica Minić¹⁰

Berlinski proces je tokom četiri sastanka na vrhu (Berlin, Beč, Pariz i Trst) najveći deo aktivnosti fokusirao na područje ekonomske saradnje – pokrenuti su Agenda povezivanja za Zapadni Balkan (engl. Connectivity Agenda), Regionalna ekonomska zona na Zapadnom Balkanu 6 (engl. Regional Economic Area in the Western Balkan Six), Zapadnobalkanski Komorski investicioni forum (engl. Western Balkan Chamber Investment Forum). Ali već od prvog sastanka u Berlinu pomirenje je bilo stalno prisutna tema. Jer nezamislivo je graditi ovako ambicioznu regionalnu ekonomsku agendu, a da se ona ne zasniva na normalnoj komunikaciji građana, poslovnih i stručnih krugova i predstavnika nacionalnih administracija. Njena realizacija je nemoguća bez čvrste političke volje lidera u regionu i bez njihovog nedvosmislenog preuzimanja obaveza koje iz zvaničnog deklarisanja takve volje proističu.

Ko će ići svim tim novim ili rekonstruisanim putevima, železnicama, rečnim i morskim linijama koje će Berlinski proces podržati preko agende povezivanja? Ko će koristiti digitalnu infrastrukturu i besplatni roming kada on bude uveden preko akcionog plana za digitalnu integraciju regiona u okviru regionalne ekonomske zone? Ko će se sa uzajamno priznatim diplomama slobodno zapošljavati bilo gde u regionu gde se pojavi tražnja za visoko kvalifikovanom radnom snagom u okviru programa mobilnosti? Ko će studirati po akreditovanim regionalnim centrima izvrsnosti? Ko će prodavati robu tamo gde je najbolje može plasirati u regionu, ili investirati na nekoj atraktivnoj lokaciji na koju ga vode putevi novca, na čemu već više od jedne decenije rade CEFTA, RCC ili nedavno Komorski investicioni forum regiona? Svuda su glavni akteri i korisnici građani. Svi oblici radno-obrazovno-poslovnih komunikacija podrazumevaju osnovni nivo poverenja, podsticajne klime i dobre međusobne informisanosti, koja je najbolji lek protiv predrasuda.

Građani Zapadnog Balkana imaju interes da se oslobode teškog tereta nedavne prošlosti da bi njihove privrede, društva, poslovi, porodice mogli da napreduju. Dobri ekonomski rezultati u prethodnoj deceniji, kada se BDP po stanovniku približio proseku u EU za 8,5 procenata, prelili su se u postupno poboljšanje bilateralnih odnosa u regionu

¹⁰ Autorka je predsednica Foruma za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji.

i unapređivanje klime za pomirenje i saradnju. Sa svetskom ekonomskom krizom, koja je ozbiljno pogodila i EU, kao glavnog ekonomskog partnera Zapadnog Balkana, za region je nastupila dekada privredne stagnacije i novih tenzija u odnosima među zemljama u regionu, koje su ugrozile i proces pomirenja. Usporene reforme, velika nezaposlenost, rast siromaštva, opadanje kvaliteta školstva, zdravstva, dečije zaštite nisu delovali podsticajno ni na odnose u regionu niti na proces evropske integracije.

Zato su pokretanje Berlinskog procesa i njegova snažna orijentacija na ekonomsko oživljavanje regiona predstavljali veliki podsticaj za ovo područje, potpuno okruženo zemljama članicama EU i NATO. Sve što se u te dve organizacije dešavalo i što se dešava direktno se preliva u region. Ekonomski oporavak u EU, pregovori o pristupanju Crne Gore i Srbije EU, pristupanje Crne Gore NATO savezu, ohrabruju poslovne ljude i sve građane da svoje veze u regionu oživljavaju i razvijaju.

Berlinski proces je učinio vidljivim rezultate mnogobrojnih regionalnih inicijativa, koje već godinama stvaraju neophodno fino tkivo regionalnog prostora Zapadnog Balkana – Saveta za regionalnu saradnju, CEFTA, Energetske zajednice, Transportne opservatorije za Jugoistočnu Evropu, Regionalne škole za javnu administraciju, Mreže asocijacija lokalnih zajednica u Jugoistočnoj Evropi itd. Njihovi projekti su zapravo omogućili da se čitava struktura najvažnijih inicijativa Berlinskog procesa tako brzo uspostavi i koordinira. Njihovi projekti, koji jačaju regionalnu ekonomsku saradnju, razvoj poslovanja, povezivanje transportne i energetske infrastrukture i unapređivanje politika u tim oblastima, čine region perspektivnim zajedničkim tržištem koje je atraktivnije za strane investicije i koje doprinosi ubrzanju njegove evropske i evroatlanske integracije, posebno u sektorima gde se direktno uključuje u agendu povezivanja EU. Međutim, iako je povezivanje sa EU važna dimenzija Berlinskog procesa, regionalna dimenzija ostaje primarna. Sve navedene agende, smernice, projekti, inicijative, pre svega povezuju sam region i standardizuju politike i prakse u svim bitnim oblastima, što otvara prostor za bolje međususedske odnose i bolje uklapanje u evropske makroregionalne politike (Strategija EU za dunavski region, Strategija EU za jadransko-jonsku regiju)¹¹.

Sa najavom da je 2025. godina orijentacioni rok za stupanje u članstvo EU onih koji u regionu budu brzo napredovali i sa najavom novog samita EU – Zapadni Balkan u Bugarskoj tokom predsedavanja Bugarske Evropskoj uniji u prvoj polovini 2018, otvaraju se brojni novi koloseci za oživljavanje regiona koji mogu olakšati pomirenje. Zato ovaj trenutak treba iskoristiti i staviti pomirenje na vrh agende sledećeg samita u okviru Berlinskog procesa. To bi značilo da u Londonu treba potpisati međudržavni sporazum

¹¹ EU Strategy for the Danube Region, EU Strategy for the Adriatic-Ionian Region.

o osnivanju Regionalne komisije – REKOM-a, a zatim ga kroz seriju praktičnih koraka što pre realizovati. Izvršenjem zadataka ove međudržavne komisije – utvrđivanjem činjenica o ratnim zločinima i kršenjima ljudskih prava tokom ratova devedesetih, otklonila bi se opasnost da manipulacija različitim interpretacijama postane izvor novih tenzija. Kako stvari stoje danas, nepostojanje međudržavne saglasnosti oko ovih činjenica ostaje tiha pretnja svakoj vrsti saradnje, pa u pitanje dovodi i dugoročne efekte infrastrukturnih i drugih ekonomskih projekata pokrenutih u okviru Berlinskog procesa.

U osnovi, kao što je i sama Evropska unija u svojoj suštini najuspešniji mirovni projekat u svetu, Berlinski proces je deo šireg mirovnog projekta za Zapadni Balkan, deo integracije tog prostora u EU. On treba da dovede do „stvaranja novog modela obavljanja političkih poslova koji favorizuje saradnju umesto konfrontacije, diplomatiju umesto rata i civilnu moć umesto vojne moći”.¹² A do toga se dolazi negovanjem procedura i običaja koji podržavaju mir, uspostavljanjem mreža konsultacija, komunikacija, okupljanja lidera i građana regiona i uspostavljanjem saradnje kao načina života, kao dominantne kulture međusobnih odnosa.

4

REKOM KAO UVJET ZA EFIKASNU SURADNJU MLADIH KOJA VODI POMIRENJU

Sven Milekić¹³

Pristupanjem Berlinskom procesu 2014. godine, zemlje Zapadnog Balkana obvezale su se na jačanje međusobnih veza. U sklopu tog procesa učesnici Berlinskog procesa posvetili su posebnu pažnju mladima i naročito suradnji među mladima u regiji. Inspirirani iskustvom Francusko-njemačkog ureda za mlade, uspostavljenog 1963, učesnici Berlinskog procesa odlučili su podržati stvaranje jednog još zahtjevnijeg projekta – Regionalnog ureda za suradnju mladih Zapadnog Balkana (RYCO¹⁴).

RYCO ima dosta široki mandat djelovanja, koji zalazi u područja obrazovanja, znanosti, ekonomije, kulture, ali i tema koje se tiču promicanja tolerancije, suživota i poštivanja ljudskih prava. Kako Sporazum u uspostavi RYCO-a napominje, Ured ima za cilj podupirati

¹² "... creation of a new model for doing political business that emphasizes cooperation over confrontation, diplomacy over war, and civilian power over military power." (McCormick, J., *Why Europe Matters - The Case for the European Union*, Palgrave Macmillan, London, 2013, str. 30.)

¹³ Autor je novinar Balkan Investigative Reporting Network (BIRN)

¹⁴ Akronim od „Regional Youth Cooperation Office“.

regiju u kojoj će mladi ljudi imati „svijest o prošlosti“. Na tragu Francusko-njemačkog ureda za mlade, koji je radio na zbližavanju i pomirenju mladih samo 18 godina nakon Drugog svjetskog rata, pomirenje postaje važna stavka i RYCO-a. Ova dimenzija RYCO-a je dalje produbljena tijekom Summita u Trstu, kada se spominje pomirenje kao jedna od tri temeljne aktivnosti Ureda, zajedno uz suradnju i razmjenu. Osim toga pomirenje se naglašava kao jedna od najvažnijih vrijednosti Berlinskog procesa od samog njegovog postanka 2014. godine. Isto tako, pomirenje je u srži projekta Europske Unije od samog njegovog začetka; pomirenje koje bi trebalo služiti kao temelj dugotrajnog i održivog mira nakon razornog Drugog svjetskog rata.

Ono po čemu je Summitu u Trstu jest zanimljiv je činjenica kako se tamo prepoznaje izrazita važnost inicijative za osnivanje regionalne, međuvladine komisije za utvrđivanje činjenica – REKOM-a¹⁵. REKOM, kao tijelo koje bi trebalo služiti utvrđivanju činjenica vezanih uz poginule, ubijene, zatočene i nestale osobe tijekom oružanih sukoba, igra zapravo važnu ulogu u procesima pomirenja u regiji. Kao tijelo koje ima regionalni mandat, REKOM jedini može istupiti iz pokušaja prikupljanja činjenica o oružanim sukoba unutar granica zemalja. Samim time, REKOM ima veći potencijal za uspostavljanje većeg broja činjenica o sukobima, koji su se vodili među akterima unutar, ali i između zemalja. Uzimajući u obzir međunarodni karakter sukoba, zapravo je skoro nemoguće očekivati kako će ikada i jedna nacionalna komisija utvrditi sve činjenice o sukobima, a naročito o ratnim zločinima, kada se žrtve nalaze u jednoj zemlji, a vjerojatni počinitelji u drugoj.

Na tragu Berlinskog procesa, mladi trebaju biti bitna komponenta spajanja regije Zapadnog Balkana, kroz zajedničke projekte, suradnju i razmjenu. Iako je velika pažnja posvećena nepolitičkom aspektu suradnje među mladima, pomirenje ima ulogu nečega što mora prethoditi stabilnosti te pravom povezivanju i suradnji. Međutim, kako bi došlo do pomirenja mladih – koji sami nisu sudjelovali u ratnim sukobima zbog kojih do pomirenja mora doći – moraju se stvoriti određeni preduvjeti. Nikakvog dugotrajnog i iskrenog pomirenja na Zapadnom Balkanu ne može biti bez da se utvrde činjenice o sukobima 90-ih. Ne mogu se pripadnici raznih nacionalnih i etničkih skupina miriti među sobom ukoliko je nepoznato zbog čega se točno mire. Upravo zato što nisu sudjelovali u ratnim sukobima ili se čak nisu rodili tijekom njih, mladi moraju imati pristup čim više provjerenim činjenicama o tim sukobima. Upravo su činjenice o ratnim sukobima 90-ih ono što nedostaje u regiji nekadašnje Jugoslavije. S obzirom da se unutar samih zemalja

¹⁵ Pun naziv: Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriju nekadašnje SFRJ od 1. siječnja 1991. do 31. prosinca 2001. godine.

ne mogu utvrditi činjenice koje bi bile priznate na regionalnoj razini, jedino regionalne inicijative imaju potencijal za uspjeh.

Osim za pomirenje među mladima, činjenice kojima REKOM želi utvrditi važne su i za eventualne promjene u obrazovnim sistemima koji streme mnogoetničkim i/ili mononacionalnim interpretacijama nedavne prošlosti. Ovakvi sustavi obrazovanja tako odgajaju mlade generacije uspostavljene po etničkim linijama koje imaju veće socijalne distance među sobom i koje su spremne prihvatiti obrasce temeljene na etničkoj isključivosti. Samim time, ukoliko nema utvrđenih činjenica, ne samo da ne može doći do kvalitetnog pomirenja među mladima, već se mlade izručuje etničkom šovinizmu, a posljedično i etničkom populizmu. A upravo radikalizacija mladih, čiji razvoj na Balkanu Berlinski proces želi dokinuti, leži na etničkom populizmu i religijskoj radikalizaciji koji nalaze plodno tlo na nezadovoljnoj i frustriranoj omladini, sa zatrovanom političkom klimom i nedostatkom razvijene ekonomije. Konačno, činjenice su te koje otežavaju šovinističkim grupama i nacionalističkim populistima da manipuliraju građanima i instrumentaliziraju neriješene kontroverze iz prošlosti.

Osim toga REKOM može koristiti i mladima kao svojevrsna platforma za njihovo daljnje međuetničko i međunacionalno povezivanje. Međuetničke i međunacionalne inicijative i projekti mladih u sklopu RYCO-a mogu pratiti aktivnosti budućeg REKOM-a širom regije. Također, u svojim javnim akcijama REKOM je već pokazao kako ima potencijal mobilizirati mlade ljude, usprkos zabrinjavajućim trendovima širom regije, koji pokazuju sve veću distancu među mladima koji pripadaju različitim etničkim i nacionalnim skupinama¹⁶. Na taj način aktivnosti mladih i budućeg REKOM-a mogu se međusobno upotpunjavati.

Uzimajući u obzir da Berlinski proces stremi uspostaviti dugotrajan mir, suradnju i pomirenje na prostoru Zapadnog Balkana, morat će se poduzeti svi naponi kako bi se ostvarili preduvjeti za isto. U tom procesu važnu ulogu igraju mladi, kao generacije koje nisu opterećene osobnom krivnjom za sukobe i počinjene zločine, ali koje kao predstavnici vlastitih društava nose odgovornost suočavanje s tim sukobima i zločinima. Kako bi se mladi mogli suočiti s zločinima, potrebne su im činjenice, koje u regionalnom karakteru tih sukoba može uspostaviti jedino REKOM. U tom smislu, kako bi u potpunosti ostvario svrhu svojeg postojanja, RYCO ovisi o činjenicama koje će REKOM uspostaviti. Odnosno, osnivanje RYCO-a i čitav Berlinski proces neće dovesti do procesa pomirenja, stabilnosti i suradnje na Zapadnom Balkanu, ukoliko se ne utvrde činjenice na regionalnoj razini - koje jedino upravo REKOM može utvrditi.

¹⁶ Za više informacija vidjeti: <https://www.vecernji.hr/vijesti/branislava-baranovic-mladi-imaju-vrlo-negativne-stavove-prema-imigrantima-ali-i-nacionalnim-manjinama-1123682>

